

БАРҚАРОР ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИ ТАЪМИНЛАШДА ИНВЕСТИЦИЯ САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШ

Валиев Б.Б.

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети профессори*

Аннотация

Ушбу мақола Ўзбекистонда инвестиция салоҳиятини ошириш ва барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашга бағишланган. 2010–2024 йиллардаги инвестицияларнинг ривожланиш тенденциялари таҳлил қилиниб, иқтисодий ислохотларнинг самарадорлиги баҳоланган. Мақолада бизнес муҳитини яхшилаш, инфраструктурани модернизация қилиш, молиявий имкониятларни кенгайтириш, кадрлар тайёрлаш ва қонунчиликни мустаҳкамлаш каби таклифлар берилган. Шунингдек, мавжуд муаммолар, хусусан, бюрократик тўсиқлар ва инновацияларга инвестицияларнинг етишмаслиги кўриб чиқилган. Халқаро тажрибаларга таяниб, Ўзбекистон учун амалий ёндашувлар тавсия этилган.

Таянч сўзлар: инвестиция салоҳияти, барқарор иқтисодий ўсиш, иқтисодий ислохотлар, бизнес муҳити, инфраструктура, инновациялар, хусусий сектор, хорижий инвестициялар, қонунчилик, кадрлар тайёрлаш.

ПОВЫШЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Аннотация

Статья посвящена вопросам повышения инвестиционного потенциала Узбекистана и обеспечения устойчивого экономического роста. Проанализированы тенденции развития инвестиций в период с 2010 по 2024 годы, а также дана оценка эффективности экономических реформ. В статье предложены меры по улучшению деловой среды, модернизации инфраструктуры, расширению финансовых возможностей, подготовке кадров и укреплению законодательства. Рассмотрены существующие проблемы, включая бюрократические барьеры и недостаток инвестиций в инновации. На основе международного опыта предложены практические подходы для Узбекистана.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, устойчивый экономический рост, экономические реформы, деловая среда, инфраструктура, инновации, частный сектор, иностранные инвестиции, законодательство, подготовка кадров.

INCREASING INVESTMENT POTENTIAL TO ENSURE SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH

Annotation.

This article focuses on enhancing Uzbekistan's investment potential and ensuring sustainable economic growth. It analyzes investment trends from 2010 to 2024 and evaluates the effectiveness of economic reforms. Proposals include improving the business environment, modernizing infrastructure, expanding financial opportunities, developing human capital, and strengthening legislation. The article also addresses challenges such as bureaucratic obstacles and insufficient investment in innovation. Drawing on international experiences, practical recommendations are provided for Uzbekistan.

Keywords: investment potential, sustainable economic growth, economic reforms, business environment, infrastructure, innovation, private sector, foreign investment, legislation, human capital development.

Кириш

Ўзбекистон Республикаси сўнгги йилларда иқтисодий ислохотларни амалга ошириш, хусусий секторни ривожлантириш ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш орқали глобал иқтисодиётга интеграцияланиш йўлидан бормоқда. 2017-2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ва “Ўзбекистон – 2030” стратегияси доирасида инвестиция фаолиятини кучайтириш муҳим вазифа сифатида белгиланди. Инвестициялар мамлакат иқтисодиётини модернизация қилиш, иш ўринлари яратиш ва аҳоли турмуш даражасини оширишда муҳим омил ҳисобланади. Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини ошириш учун бир қатор устувор йўналишлар аниқланган бўлиб, улар хусусий ва хорижий капитални жалб қилиш, инвестиция муҳитини яхшилаш ва инновацион лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш билан боғлиқ. Ушбу мақола Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини оширишнинг устувор йўналишларини илмий-таҳлилий нуқтаи назардан ўрганишга бағишланади. Мақсад – мавжуд ислохотларнинг самарадорлигини баҳолаш, асосий йўналишларни аниқлаш ва уларни амалга оширишдаги муаммоларни кўриб чиқиш.

Адабиётлар шарҳи ва тадқиқот методологияси

Сўнгги йилларда Кейнс назарияси янги шаклда қайта тикланди, хусусан, пандемия даврида инвестиция фаоллигини ошириш учун давлат харажатлари ва монетар стимуллар муҳимлиги таъкидланди. Масалан, Mariana Mazzucato (2021) ўзининг "Mission Economy" китобида давлатнинг "миссияга йўналтирилган" инвестиция сиёсати орқали хусусий секторни фаоллаштириш имкониятларини

кўриб чиқади. У инновациялар ва узоқ муддатли лойиҳаларни молиялаштиришда давлат-хусусий шериклик (PPP) муҳимлигини таъкидлайди¹.

Рақамли технологияларнинг ривожланиши инвестиция фаоллигини оширишда янги имкониятлар яратди. McKinsey Global Institute (2022) тадқиқотида сунъий интеллект (AI), блокчейн ва IoT (Internet of Things) каби технологиялар инвестиция жараёнларини автоматлаштириш ва шаффофлигини оширишда муҳим роль ўйнаши кўрсатилган. Бу ёндашувда хусусий капитални рақамли инфратузилмага йўналтириш орқали иқтисодий ўсишга эришиш таъкидланади².

Барқарор ривожланиш мақсадларига эришиш учун экологик, ижтимоий ва бошқарув (ESG) омилларига асосланган инвестициялар сўнгги 5 йилда муҳим тенденцияга айланди. BlackRock (2023) компаниясининг йиллик ҳисоботида ESG-инвестициялар хусусий секторнинг узоқ муддатли фойдаси ва ижтимоий масъулиятини мувофиқлаштиришда муҳим восита эканлиги таъкидланади. Бу назарияда инвесторлар фақат молиявий фойда эмас, балки ижтимоий ва экологик таъсирни ҳам ҳисобга олиши керак³.

Халқаро Валюта Жамғармаси ва Жаҳон Банки пандемия даврида инвестиция фаоллигини ошириш учун фискал ва монетар сиёсатларни мувофиқлаштириш зарурлигини таъкидлади. Масалан, IMFнинг "World Economic Outlook" (2021) ҳисоботида давлатларга инфратузилма лойиҳаларига сармоя киритиш ва хусусий сектор учун солиқ имтиёзлари бериш тавсия қилинган. Бу тадқиқотлар глобал ноаниқлик шароитида инвестицияларни рағбатлантириш учун амалий ёндашувларни кўрсатади⁴.

Дарон Ацемоглу ва Жеймс Робинсон ўзларининг "The Narrow Corridor" (2019) китобининг давоми сифатида 2022 йилда чоп этилган мақолаларида инвестиция фаоллигининг институцион омилларга боғлиқлигини таъкидлайди. Улар инклюзив институтлар (масалан, мулк ҳуқуқлари, коррупцияга қарши курашиш) мавжуд бўлмаган шароитда хусусий инвестициялар камайишини исботлайди⁵.

Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (OECD) 2023 йилдаги "Investment Policy Review" ҳисоботида хорижий тўғридан-тўғри инвестицияларни (FDI) жалб қилиш учун регуляторлик ислохотлар ва рақобат муҳитини яхшилаш зарурлигини кўрсатди. Бу тадқиқотда хусусий секторнинг

¹ Mazzucato, M. (2021). *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*. Harper Business. ISBN: 978-0063046238.

² McKinsey Global Institute (2022). *Digital Transformation: Powering the Next Wave of Growth*. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights>.

³ BlackRock (2023). *2023 Global Sustainable Investing Survey*. URL: <https://www.blackrock.com/corporate/insights/sustainable-investing>.

⁴ IMF (2021). *World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEQ>.

⁵ Acemoglu, D., & Robinson, J. (2022). "Institutions as the Fundamental Cause of Economic Growth: Recent Evidence". *Journal of Economic Perspectives*, 36(3), 45-68. DOI: 10.1257/jep.36.3.45.

инвестиция фаоллигини оширишда очиклик ва шаффофлик муҳимлигига урғу берилган⁶.

Манбалар таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, инвестиция фаоллигини оширишдаги асосий тўсиқлар сифатида юқори фоиз ставкалари, сиёсий рисклар ва инфратузилма етишмаслиги кўрсатилган. Таклифлар орасида солиқ имтиёзлари, давлат-хусусий шерикликни кенгайтириш ва ESG меъёрларига мос инвестицияларни рағбатлантириш мавжуд. Масалан, Жаҳон Банкнинг 2023 йилги "Global Investment Competitiveness Report" ҳисоботида ривожланаётган давлатларда хусусий инвестицияларни ошириш учун институцион ислохотлар муҳимлиги таъкидланади⁷.

Инвестиция фаоллигини ошириш бўйича замонавий назариялар давлатнинг фаол иштироки, рақамли технологиялар ва барқарорликка асосланади. Адабиётларда эса глобал ва маҳаллий тадқиқотлар асосида амалий ёндашувлар ва институцион ислохотлар муҳимлиги кўрсатилган.

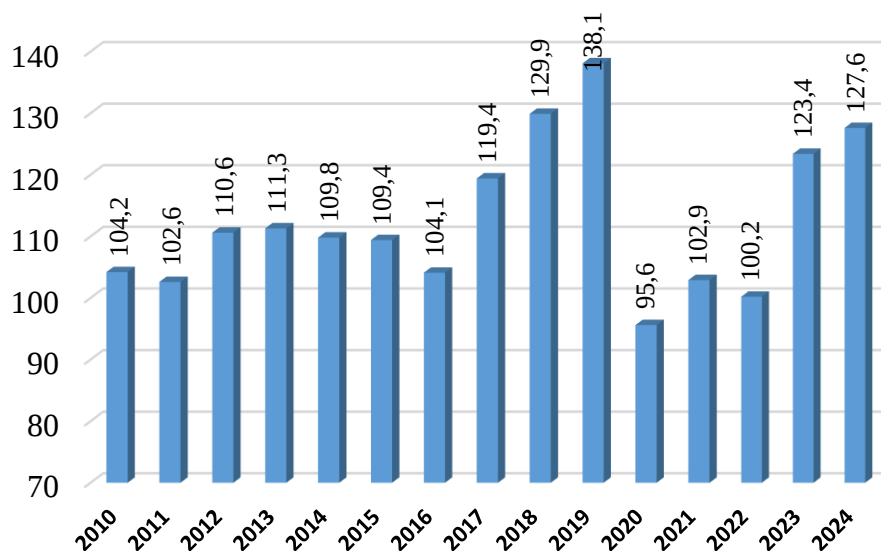
Таҳлил ва муҳокама

Қуйида 2010–2024 йилларда Ўзбекистонда инвестицияларнинг ривожланиш тенденцияларини кўриб чиқамиз. Маълумотлар йиллар бўйича вертикал устунлар шаклида тасвирланган ва инвестицияларнинг миқдори (эҳтимол ки, миллиард сўм ёки фоизда) вертикал осида кўрсатилган. Умумий тенденция ва динамиканинг кўрсатишича, 2010–2014 йилларда инвестициялар миқдорининг ошиш тенденцияси кўринади. 2010 йилда инвестициялар 104.2 даражада бошланиб, 2014 йилга қараб 109.8 га етган. Бу, яъни, барча йилларда умуман барабан ёки егилгун ошиш кузатилади, лекин бу ошиш жуда юқори эмас. 2015–2017 йилларни таҳдил қилинса, 2015 йилда бироз пастлаш (104.1) кузатилади, лекин 2016–2017 йилларда қайтадан ошиш бошланиб, 2017 йилда 114.4 га етган. Бу даврда инвестицияларга кўшимча эътибор берилганини кўрсатиши мумкин. (1-расм).

2018–2019 йиллардаги тенденицияларнинг кўрсатишича, 2018 йилда инвестициялар кескин юқори кўтарилишни кўрсатади, 138.1 га етган. Бу, эҳтимол, иқтисодий ислохотлар, хусусий секторга қўлланма жамоатчилик ёки хорижий инвестицияларни жалб қилиш дастурининг натижаси бўлиши мумкин. 2019 йилда эса сабукча пасайиш (96.6) кузатилади, бу иқтисодий мустаҳкамликка таъсир кўрсатувчи факторлар (масалан, тўшди юқили валюта курслари ёки глобал иқтисодий озиқ-овқатлар) билан боғлиқ бўлиши мумкин.

⁶ OECD (2023). Investment Policy Review 2023. URL: <https://www.oecd.org/investment/>.

⁷ <https://www.worldbank.org/en/topic/investment>

1-расм. Ўзбекистонда асосий капиталга инвестициялар ўсиш суръати

2020–2021 йиллардаги ҳолат таҳлиliga кўра, 2020 йилда инвестициялар 102.9 га тушган, бу COVID-19 пандемиясининг иқтисодга таъсири билан боғлиқ бўлиши мумкин. 2021 йилда эса 100.0 га барқарорланиб, бартарафланиш кузатилади. 2022–2024 йиллардаги вазиятни кўрсак, 2022 йилдан бошлаб инвестициялар қайтадан ошишга кўчган: 123.4 (2022), 127.6 (2023) ва 2024 йилда 127.7 га етган. Бу, эҳтимол, иқтисодий қайта қурилмалар, инфратузилма лойиҳалари ёки хорижий инвестицияларнинг қайта кучая ўтиши билан боғлиқ.

2018 йилда инвестицияларнинг 138.1 га етганлиги энг юқори кўрсаткич бўлиб, бу иқтисодий сиёсатдаги муҳим ўзгаришларни кўрсатади. Масалан, валюта реформаси (2017 йилда сўмнинг бемалол айланишига ўтиш) ва хорижий инвесторлар учун шарт-шароитларни яхшилаш бўлиши мумкин. 2019 йилда бироз тушуви ва 2020 йилда пандемия таъсири билан боғлиқ пастлаш иқтисодий барқарорликка таҳдид бўлганлигини кўрсатади. Бу, шунингдек, доича инвестицияларнинг кечиктирилишга олиб келадиган хавфли омиллар билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Аксарият йилларда инвестициялар 120–130 даража атрофида барқарорланиб, бу иқтисодий ривожланишнинг узоқ муддатли стратегиясини кучайтиришга ишора қилади. 2016–2017 йилларда Шавкат Мирзиёев раҳбарлиги остидаги ислохотлар инвестицияларни оширишга асос солади. Хусусий секторни қўллаб-қувватлаш ва бюрократияни камайитириш каби чоралар муҳим роль ўйнаган бўлиши мумкин. 2019–2020 йиллардаги пастлаш COVID-19 пандемияси ва унинг глобал иқтисодга таъсири билан боғлиқ бўлиши мумкин. Шунингдек, хорижий савдо дастуридаги ўзгаришлар ҳам таъсир кўрсатади. 2022 йилдан кейинги ошиш, эҳтимол, катта инфратузилма лойиҳалари (масалан, темир йўл ва энергетика соҳасидаги инвестициялар) билан боғлиқ.

Юқоридаги тенденциялар Ўзбекистонда инвестицияларнинг умуман ошиш тенденциясида эканлигини кўрсатади, лекин бу жараёнда муайян флюктуациялар ҳам кузатилади. 2018 йилдаги кескин ошиш ва 2020 йилдаги пастлаш иқтисодий сиёсатнинг муҳим ўзгаришларига ва глобал омилларга боғлиқ бўлиши мумкин. 2023–2024 йилларда барқарор ошиш иқтисодий қайта қурилмаларнинг самарадорлигини кўрсатади. Келжагида инвестицияларни барқарор сақлаш учун хорижий сармояларни жалб қилиш, инфратузилмани ривожлантириш ва иқтисодий мустаҳкамликни таъминлаш каби чоралар муҳим бўлиб қолади.

Инвестиция ресурслари самарадорлигини ошириш ва соҳадаги муаммоларни ҳал этиш муҳим вазифа ҳисобланади. Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини ошириш бўйича олиб борилаётган ислохотлар муайян натижалар бермоқда. Хорижий инвестицияларнинг ўсиши ва хусусий секторнинг фаоллашуви иқтисодий ўсишга хизмат қилмоқда. Бироқ, бир қатор муаммолар мавжудлигини ҳам қайд этиш зарур. Жумладан, бюрократик тўсиқлар бўйича гарчи қонунчилик ислох қилинган бўлса-да, маҳаллий даражада рухсатномалар олиш жараёнидаги мураккабликлар сақланиб қолмоқда. Шунингдек, инновацияларга инвестицияларнинг камлиги кузатилмоқда. Илмий-тадқиқот соҳасига йўналтирилган маблағлар ҳали ҳам етарли эмас, бу технологик ривожланишга тўсқинлик қилмоқда. Айрим ҳудудларда транспорт ва энергетика инфратузилмасининг етарли даражада ривожланмагани инвесторлар учун муаммо туғдирмоқда.

Қозоғистон ва Вьетнам тажрибасига назар ташлайдиган бўлсак, ушбу давлатлар махсус иқтисодий зоналар ва юқори технологик лойиҳаларга устуворлик бериш орқали инвестицияларни самарали жалб қилган. Ўзбекистонда ҳам ушбу тажрибани қўллаш мумкин. Қўшимча равишда:

- Инновацион лойиҳалар учун хусусий-давлат шериклиги (ХДШ) механизмлари кенгайтирилиши керак.
- Инвестиция лойиҳаларининг шаффофлигини таъминлаш мақсадида онлайн платформалар фаоллаштирилиши лозим.
- Айрим секторлар (масалан, қайта тикланувчи энергия) учун махсус имтиёзлар жорий этилиши тавсия этилади.

Хулоса ва таклифлар

Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини оширишнинг устувор йўналишлари — инвестиция муҳитини яхшилаш, хусусий секторни ривожлантириш, инновацияларни қўллаб-қувватлаш, инфраструктурани модернизация қилиш ва халқаро ҳамкорликни кенгайтиришдан иборат. Ушбу йўналишларни амалга оширишда эришилган ютуқлар мамлакат иқтисодиётининг барқарор ўсишига хизмат қилмоқда. Бироқ, мавжуд муаммоларни ҳал қилиш ва самарадорликни

ошириш учун қўшимча чора-тадбирлар талаб этилади.

Ўзбекистонда инвестиция салоҳиятини ошириш учун қуйидаги таклифларни амалга ошириш мумкин. Биринчидан, бизнес муҳитини яхшилаш лозим. Солиқ тизимини соддалаштириш, бюрократик тўсиқларни камайитириш ва лицензия олиш жараёнларини тезлаштириш орқали тадбиркорлар учун қулай шарт-шароит яратиш. Масалан, “яхши хизмат кўрсатиш” дастурини кенгайтириш ва электрон хизматларни ривожлантириш. Шунингдек, инфраструктурани ривожлантириш, транспорт, энергетика ва интернет тармоқларини модернизация қилиш зарур. Логистика марказларини кўпайтириш ва темир йўл, аэропортларни кенгайтириш орқали экспорт-импорт имкониятларини ошириш лозим.

Молиявий имкониятларни кенгайтиришда эса хорижий инвесторлар учун кредит олишни осонлаштирувчи махсус фондлар ташкил қилиш ва венчур капиталини жалб қилиш зарур. Микромолиялаштириш тизимини янада ривожлантириш талаб этилади. Кадрлар тайёрлаш соҳасида эса Замоनावий касб-ҳунар таълимини кучайтириш, хорижий тиллар ва IT кўникмаларини ўргатиш, хорижий компаниялар билан ҳамкорликда таълим дастурларини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ. Саноат зоналарини кенгайтириш зарур. Эркин иқтисодий зоналар ва технопарклар сонини кўпайтириш, уларга солиқ имтиёзлари бериш ва инвесторлар учун “бир оуна” хизматини жорий қилиш лозим.

Халқаро миқёсда Ўзбекистоннинг инвестициявий имкониятларини тарғиб қилиш, хорижий делегациялар, кўргазмалар ва форумлар ташкил этиш орқали мамлакатнинг ишончли ҳамкор сифатидаги обрўсини ошириш инвестиция салоҳиятини оширишга ёрдам беради. Бунда, қонунчиликни мустаҳкамлаш, инвесторларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун қонунларни янада аниқ ва шаффоф қилиш, коррупцияга қарши курашишни кучайтириш зарур. Ушбу чоралар амалга оширилса, Ўзбекистон хорижий ва маҳаллий инвесторлар учун янада жозибадор манзилга айланади.

Манбалар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5495-сон Фармони, 01.08.2018. URL: lex.uz
2. Invest.gov.uz – Ўзбекистон инвестиция портали.
3. ПФ-6198-сон Фармон, 01.04.2021. URL: lex.uz
4. Strategy.uz – “Ижтимоий-иқтисодий ривожланишда илм-фан ва инновацияларнинг ўрни”.
5. Interfinance.tfi.uz – “Ўзбекистонда инвестиция фаолиятини молиявий бошқаришнинг замоनावий ҳолати”.